

partint de DICERE. És tanmateix la forma general des de sempre (no sols ja en les *Hom.*, sinó Jaume I, § 1; assegurat per la mesura del vers algun cop en Cerverí, 20/90.35; *VidesR*, 252v1, etc.; veg. cita lulliana de *esdir*, infra). Cap a l'O. se sent *di* fins a la bella frontera lingüística («é molto *di*», Abella d'Espés, 1957). No obstant és veritat que hi ha la forma *dire* (*dirā*) en alguna part del català (fins prescindint dels vells trobadors nostres, en els quals *dire* és provençalisme). Avui és general en el Rosselló, incloent-hi Vallespir, Capcir i Conflent: jo en tinc notes no sols de Rosselló sinó de pobles conflatins tan a Ponent com Catllà, els Masos i Cornellà («no ho he mai oït a *dirā*», etc., 1959-60); és ja estrany a tota Cerdanya (a la zona de França igual que a la d'Espanya), però a Alcover i Moll (*AORBB* v, 21-2) els ho digueren així fins a Montlluís, i fins s'extravasa una mica pel més Alt Empordà (Maçanet i fins a la ratlla de Figueres).

Però com sigui que es tracta d'una àrea netament adjacent a l'occitana de DICERE > *dire*, i tenint en compte els nombrosos testimonis d'infinitiu i futurs condicionals en *-aire*, *-eire*, *-airé*, *-eiria*, que va aplegar Fouché en rossellonès antic en les seves dues obres de Gramàtica Hist. Ross., podríem pensar que aquest *ross. mod. dire* sigui una romanalla d'una d'aquestes formes i que per tant vingui de DICERE i no de *DIRE com la dels altres dialectes catalans; però llavors no s'explicaria que *dire* no es trobi mai en prosa medieval ni tan sols en el Rosselló (ja *dir* pertot en les *VidesR* i en la gran massa de cites que aplega l'*InuLC* de tota mena de formes de la conjugació de DICERE), i que d'altra banda no quedi cap rastre d'aquells infinitius en *-ire* (ni futur-condicional) en els parlars rossellonesos actuals (avui pertot *treure*, *jeure* o *jaure*, *caure*, etc.) i només n'hagués quedat *dire* com a romanalla única.

Que d'altra banda tindria una doble explicació com a forma histerogènia: a) darrere els monosíl·labs en *-r* el ross. i l'alt-emp. afegeixen una *-ə* purament para-gògica (*kōrə*, *pūrə* en lloc de 'cor', 'pur', *lūrə* com a masc. en el Ross. el verb *dirā*, etc.); b) la tendència comuna a tota l'àrea dels bisbats de Girona i Elna a propagar els infinitius en *-rə* a despeses dels en *-er*, *-ir*, *-ér*: *jūgere* (o *juire*), *créixere*, *conèixere*, *plànyere*, i en fi també *èssere*, *estre* o bé *sere*, així com *ferre* en lloc de *fer*. Tot coincideix, doncs, a fer-nos concloure que ni *dire* té cap antiguitat en la nostra llengua, ni cap prolongament de la variant clàssica DICERE no sobrevisqués en català.

A diferència del francès, castellà, italià (almenys en llurs formes normals i esteses), el català ha fet sempre gran ús del verb *dir* per a la noció d'"anomenar". Ja és menys estrany a la llengua d'oc, però en català ha pertangut a totes les formes de llengua, i tot i ser un ús estrany als trobadors occitans, apareix ja clarament en grans escriptors medievals nostres: «a mi *dien Tirant lo Blanch*» (cap. 29), «qual és menys mala, / com l'agre vi / és *dit* bon vi, / és *dita* bona», JRoig (*Spill*, 6674), i ja el trobem fins i tot en els Ss. XIII

i XIV: en Cerverí aquest sentit es troba almenys ben clar en un passatge: ³ «e-ls pus savis dels actors / han *dit* amors de sò qu'es voluntatz, / que ven d'azaut, d'on vey mans enguanatz» (109.23); «la merchaderia que *dien* les leys imperials *Do-ut-des*» ('el contracte mercantil que ---'), Eiximenis (*DoComp.*, *CoDoACA* XIII, 316); i cf. *AlcM*, § III, que en cita algun cas fins en Llull.

En llengua d'oc aquesta acc. no es troba en els trobadors (com reconeix Lewent), si bé no en falta ja algun testimoni medieval.⁴ En tot cas avui això pertany a l'ús mistralenc: «aqueu Valabregan que *ie dison* Vincèn» (*Mireio* III, 41.7), i es troba també ben vivaç en els parlars llgd. i gc. limítrofs del cat.: a la Vall d'Aran, etc. («sap se còm *ne diden?*») i a la ratlla de l'Aude: «d'açò se'n *dii* Es Collets» en el parlar, ja occità, de Vingrau (1960).

Es sabut que no hi ha res més comú que les frases com «locum ubi *dicunt* ---» en el baix llatí de Catalunya, des dels temps carolingis (cf. «passa per lo lloc que *diuen* lo degollador», OPou, *TbPu.*, 271). I avui aquest ús es registra en tots els cinc dominis dialectals del català, pertot arreu; sigui en construccions com *d'això se'n diu*, o *d'això en diuen* o bé 'a tal cosa (o persona) li *diuen* ---'. Si no hem de detallar més, això ho sentim, ben cert, en tot l'àmbit rossellonès (cf. el testimoni de Vingrau), i en tot el del català oriental.

En aquest regna molt el tipus *se'n diu*, com *ne diuen*; mentre que en bal., val. i fins cat. occ. predomina (en val. crec únic si fa no fa) el tipus *li diuen*, *li diem*; una variant més rara és *dir-bi* (parlant d'un lloc, que ens recorda el medieval *locum ubi dicunt*), que només tinc anotat del Berguedà i franges col·laterals: «una altra riera que *hi diuen* la Font dels Ponts», Gósol (1963). En valencià, les dades que en tinc pertanyen tant al Sud com a l'extrem Nord i són de *li diuen* (de més a més se sentia més o menys en tot el domini): «una font que *li diuen* la Canaleta», Bellestar (1961), «una casupeta que *li diuen* ---», Gaianes (1963).

També és aquesta construcció la que predomina a Mallorca, si bé aquí vaig anotar el *se'n diu* barceloní amb la variant d'ometre *en* i posar *què* per *com*: «*kèc sə diu* ---?» (Puigpunyent, 1964), ço que probablement es governa per l'analogia de *què nomia? què nom?* Però en general allà construeixen *dir-li* (a quelcom tal cosa) 'anomenar-ho de tal manera' com fa p. ex. AMAlcover (*BDLC* XIV, 1925, 55): «un redol que *li diuen* es Pinaret» (Llucmajor), «*kə li divən* ---» (Banyalbufar, 1964), «quins noms tenen es sementers? - no sé *kə ləz divən*» (Valldemossa, id.).

En cat. occid. no creguem que és cosa de la part veïna al dialecte central, car potser enlloc no ho sentia tant com a Ribagorça, fins a les valls extremes de la llengua; i allà rivalitzen la construcció de preferència barcelonina, amb la que podríem dir del tipus mallorquí: «no sé *com ne diuen*» és el que se sent pertot en el Pallars, Vall de Boí, etc., i ho tinc anotat així fins a Nerill (Castanesa-Les Pauils, 1957), «és un co-